

Байталюк Зоряна Володимирівна,
асистент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
z.baitaliuk@chnu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0002-7055-3367

АНТИНОМІЧНА ПРИРОДА ПОЛІТИЧНОЇ СВОБОДИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ТА ПЕРЕКОНАНЬ

У статті досліджено питання антиномічної природи політичної свободи. Ідеологічним та нормативним підґрунтям розвитку демократії й громадянського суспільства є визнання політичної свободи у різних її проявах важливою формою самореалізації особистості та загальносуспільної цінності. При цьому, ігнорування антиномічної природи політичної свободи іманентно ускладнює можливість розрізнити її та свавілля, адже містить у собі спокусу протиправної всездозволеності та зловживання правом.

Визначено антиномії політичної свободи як суспільно детерміновані та об'єктивовані протиріччя інституту політичної свободи, які в діалектичній єдності виражають її зміст на онтологічному, гносеологічному та аксіологічному рівнях. Констатовано, що виокремлення та розв'язання антиномічних бівалентностей свободи – «позитивної та негативної», «внутрішньої та зовнішньої», «свобода для вчинення певної дії» – «здатність вчинення певної дії», формує цілісне уявлення про сам феномен політичної свободи, сприяє його розумінню, пізнанню та реалізації.

Зауважено, що антиномічність – невід'ємна властивість свободи вираження політичних поглядів та переконань, яка відображає об'єктивні протиріччя, що існують в суспільному бутті на певному етапі історичного розвитку. В контексті проведеного дослідження діалектичний аналіз антиномій свободи вираження політичних поглядів та переконань показав неможливість їх вирішення за принципом пріоритетного розвитку однієї із сторін протиріччя (абсолютизації чи обмеження права на свободу вираження політичних поглядів та переконань, конституційному декларуванні чи нормативному закріпленні політико-правових інструментів втілення в суспільне життя). Враховуючи вищесказане, встановлено, що сутність антиномій свободи вираження політичних поглядів та переконань полягає не у штучній єдності протилежностей, а в діалектичному поєднанні, визнанні об'єктивності їх існування, активній взаємодії та взаємодоповненні на основі раціонального балансу та компромісу.

Ключові слова: антиномія, політична свобода, громадянське суспільство, свобода вираження політичних поглядів та переконань, громадянське суспільство, демократія.

Baitalyuk Z. THE ANTINOMICAL NATURE OF POLITICAL FREEDOM: SOME ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION OF POLITICAL OPINIONS AND BELIEFS

The article examines the question of the antinomic nature of political freedom. The ideological and normative basis of the development of democracy and civil society is the recognition of political freedom in its various manifestations as an important form of self-realization of the individual and the general social value. At the same time ignoring the antinomic nature of political freedom immanently complicates the possibility of distinguishing it from arbitrariness, because it contains the temptation of illegal permissiveness and abuse of law.

The antinomies of political freedom are defined as socially determined and objectified contradictions of the institution of political freedom which in dialectical unity express its content at the ontological, epistemological and axiological levels. It has been established that the separation and resolution of the antinomic bivalences of freedom – «positive and negative», «internal and external», «freedom to perform a certain action» – «the ability to perform a certain action» forms a holistic view of the phenomenon of political freedom itself, contributes to its understanding, knowledge and implementation.

It is noted that antinomianism is an integral property of the freedom of expression of political views and beliefs, which reflects the objective contradictions that exist in social life at a certain stage of historical development. In the context of the conducted research, the dialectical analysis of the antinomies of the freedom of expression of political views and beliefs showed the impossibility of solving them according to the principle of priority development of one of the sides of the contradiction (absolutization or limitation of the right to freedom of expression of political views and beliefs, constitutional declaration or normative consolidation of political and legal instruments of implementation in public life). Taking into account the above, it was established that the essence of the antinomies of the freedom of expression of political views and beliefs does not lie in the artificial unity of opposites, but in a dialectical combination, recognition of the objectivity or their existence, active interaction and complementarity based on a rational balance and compromise.

Key words: antinomy, political freedom, civil society, freedom of expression of political views and beliefs, democracy.

Постановка проблеми. Зміцнення державності та правового порядку в соціальній і політичній сферах, без яких є немислимим розвиток громадянського суспільства, повинне базуватися на стійкому ідеологічному та нормативному підґрунті. Їх основою слід визнати формальну свободу вираження політичних поглядів та переконань як форму самореалізації особистості та реальну свободу вираження політичних поглядів та переконань з формуванням і бажанням кожного боротись за неї як важливу цінність та загальне

благо.

Останнє як передумова сприяє тому, що одним із завдань сучасної юридичної науки стає формування необхідної науково-теоретичної основи для законотворчості й правореалізації ефективної системи юридичних засобів, механізмів захисту та охорони права на свободу вираження політичних поглядів та переконань, а також його окремих елементів, закріплених у актах національного законодавства та міжнародно-правових актах. Розв'язання цього завдання ускладнюється відсутністю єдності думок серед правників щодо форм й меж такої свободи, плюралізмом інтерпретацій щодо особливостей її реалізації в національній правовій системі.

Актуальність окресленої у дослідженні проблеми стає ще більш очевидною, з огляду на антиномічну природу політичної свободи, ігнорування якої ускладнює можливість розрізнити її та свавілля, що іманентно містить у собі спокусу всездозволеності, бажання зігнорувати закони держави у сфері захисту політичних поглядів та переконань, та як результат, призводить до зловживання правом, протиправної поведінки з боку окремих органів державної влади та порушенням прав громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження різноманітних юридичних і філософських проблем, які безпосередньо стосуються загальнотеоретичних характеристик свободи вираження політичних поглядів і переконань здійснили Ю. Кириченко, К. Настечко, Т. Слінько, Е.Тітко, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, Л. Ярмол та ін. В той же час, варто констатувати, що питанню антиномічної природи політичної свободи в контексті реалізації права на свободу вираження політичних поглядів та переконань уваги майже не присвячено, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження антиномічної природи політичної свободи на прикладі реалізації права на свободу вираження політичних поглядів та переконань.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Поняття «антиномії» як об'єкт теоретико-методологічного аналізу.* Поняття «антиномія» був введений в науковий обіг ще наприкінці XVIII ст. й досі традиційно розглядається у філософському та методологічному аспектах. У першому – філософському значенні, під антиномією розуміють поєднання двох суперечливих, взаємовиключних суджень у межах певної ідеї, концепції або закону. Зокрема, вперше дане поняття почало застосовуватись у римському праві – Кодексі Юстиніана, де антиномія кваліфікується як ситуація, при якій закон вступає в протиріччя із самим собою. Дещо інше розуміння поняття «антиномія» набуває в методологічному аспекті, згідно якого під антиномією розуміють контрадикторне протиріччя між двома судженнями, кожне з яких значною мірою є обґрунтованим або логічно виводимим у рамках певної концептуальної системи або наукової теорії.

З методологічної позиції основою правопізнавального процесу виступають антиномічні протилежності, які на певному етапі розв'язуються, «знімаються», а на наступних – виникають знову в нових формах, й зрештою ніколи не можуть бути вирішеними остаточно. Дослідити зміст правопізнавального процесу можна через особливу техніку зіставлення, поєднання та дисоціації (від лат. *dissociatio* – роз'єдную) антиномічних концептів – статичні і динамічні, окремого й загального, об'єктивного та суб'єктивного, логічного та ірраціонального. Таке протиставлення зазвичай призводить: по-перше, до визнання за кожною з протилежних, але доповнюючих одна одну пропозицій особливої сфери правового застосування [4, с. 5]; а по-друге, слугує рушійною силою розвитку правового мислення [3].

Діапазон розуміння вказаної категорії широкий, про що свідчить її лінгвістичний аналіз. «Новий тлумачний словник української мови» наводячи такі синонімічні слова «антиномія», як «протиріччя» і «парадокс», визначає його наступним чином: 1) як протиріччя між двома положеннями, що визнані однаково правильними; 2) ситуацію, в якій протилежні висловлювання не можна обґрунтувати в рамках прийнятої парадигми, а їх істинність або хибність може бути визнаною рівнозначною; 3) як суперечливість між низкою положень, з яких кожне має законну силу [6].

Вияв та вирішення антиномії постає стимулом і важливим чинником правопізнавального процесу, в межах якого виокремлюють три найбільш істотні дослідницькі стратегії вирішення протиріч.

Перша дослідницька стратегія вирішення протиріч полягає в тому, що не ставлячи під сумнів істинність теоретичних підстав виводу, дослідник удається до такої модифікації логічної теорії виводу, при якій антиномічні формули виду «р і не р» інтерпретуються як можливі або навіть загальнозначущі (тотожно-істинні), при цьому не порушується логічний закон заборони суперечності.

Друга дослідницька стратегія вирішення протиріч полягає в тому, що виявлена антиномія розглядається як індикатор логічної несумісності певних теоретичних гіпотез, які одночасно використовуються для пояснення певних явищ. Суперечливі гіпотези залишаються однаково обґрунтованими досвідом, а вибір однієї з таких гіпотез як інструменту дослідження може здійснюватися з прагматичних міркувань та зручності.

Третя дослідницька стратегія вирішення протиріч ґрунтується на теоретико-пізнавальному принципі обмеженості сфери застосування системи абстракцій і припущень, що лежать в основі теорії, в якій виникають антиномії. Вибір будь-якої з перелічених стратегій обумовлений насамперед об'єктивним станом розробки проблемного наукового питання.

Акцентуючи увагу на тому, що антиномії виражають складну, багатовимірну й різноаспектну природу правових явищ та незмінно відіграють важливе рольове значення у правопізнавальному процесі, їх слід розуміти традиційно як протилежності, які на певному етапі правопізнання розв'язуються та знімаються, а на наступних – виникають знову в нових формах, й зрештою ніколи не можуть бути

вирішеними остаточно. Такий підхід у визначенні антиномій дозволяє виявити багатоманітність і складність сучасної правової дійсності, в рамках якої відбувається взаємодія і балансування елементів динаміки і статичності, абстрактного і конкретного, одиничного та загального. При цьому в будь-якому порівнянні антиномічних властивостей правового явища слід зважати на систему згаданих властивостей загалом. Кожна антиномічна складова правового явища має подвійний аспект; якщо її досліджувати окремо та ізольовано, можлива поява необ'єктивних та необґрунтованих отриманих висновків. Якщо ж дивитись на неї як на складову ширшої системи та єдності – у взаємодії з іншими правовими явищами та об'єктами права, то таке пізнання сприяє вияву всіх переваг, які можуть бути властиві системі загалом.

Антиномічність як невід'ємна властивість політичної свободи. Антиномії політичної свободи детерміновані суспільством, а тому відображають об'єктивні протиріччя, що існують в суспільному та державному житті в межах певного етапу історичного розвитку. Вирішення антиномій політичної свободи неможливе за принципом вибору пріоритетного розвитку однієї з наявних протилежностей. Такий підхід призводить до деформації суспільних та політичних процесів, крайньою формою яких виступає встановлення авторитарно-тоталітарного режиму у державі. Навпаки, сутність антиномій політичної свободи полягає в діалектичній єдності протилежностей, що передбачає їх взаємодоповнення на основі раціонального балансу, компромісу та активну взаємодію на онтологічному, гносеологічному й аксіологічному рівнях.

Онтологічний рівень антиномій політичної свободи закладений в її бутті та виражає внутрішню суперечливість «свободи позитивної – свободи негативної», «свободи внутрішньої – свободи зовнішньої».

Позитивна свобода означає спроможність людини самостійно приймати рішення щодо вчинення власних дій. Таке розуміння політичної свободи не є превалюючим у рамках ліберальної парадигми, але, має практичну площину реалізації. Здійснення позитивної свободи особою як членом суспільства можливе лише через її спільні дії з іншими особами – як правило, через представницькі інституції. Громадянин, віддаючи свій голос на виборах, здійснює владу, оскільки сукупність таких голосів з необхідністю визначає кінцевий результат виборів [7]. Однак свобода не може полягати лише у відсутності зовнішніх перешкод, адже, не можна забувати про існування перешкод внутрішніх. Свободу можна пізнати тільки через певне заперечення та співвідношення із конкретною формою несвободи чи проявом свавільних дій. Негативна свобода завжди передбачає мінімальну сферу невтручання в життя людини. Така сфера має гарантуватися правом, яке визначає її зовнішні кордони. Критеріями реалізованості свободи в негативному розумінні виступають надійність механізмів, які не дозволяють порушувати царину особистої свободи, а також кількість і важливість шляхів, які залишаються відкритими для членів суспільства. Отже, свобода в негативному аспекті означає незалежність від сваволі іншого [11, с. 65]. В суспільстві негативна свобода не може бути необмеженою. Вирішення антиномій позитивної та негативної свободи потребує інтегрованого підходу до розуміння основ політичної свободи, який полягає в синтезі обох позицій: позитивна свобода забезпечує існування й ефективну реалізацію негативної свободи. Водночас інструментом забезпечення існування негативної свободи виступає право, яке фіксує межі індивідуальної свободи як результат певного консенсусу в суспільстві, гарантує відсутність свавільного примусу з боку державних органів та їх посадових осіб. Позитивна свобода є неможливою без існування негативної свободи, зокрема, без свободи думки і слова, зібрань і об'єднань, свободи вираження політичних поглядів та переконань. З цього можемо зробити висновок, що «свобода від» забезпечує «свободу для».

Право на свободу вираження своїх поглядів і переконань – це гарантована державою можливість вільно виражати чи не виражати свої погляди і переконання у будь-який спосіб. Право на свободу вираження політичних поглядів та переконань є основоположним правом людини та символом демократичного напрямку розвитку кожної держави, яка його гарантує. З цього приводу К. І. Барнич резонно зауважує: «фундаментальна важливість свободи вираження (поглядів), включаючи принципи різноманіття і плюралізму, полягає в тому, що вона одночасно за своєю суттю є як важливим інструментом захисту всіх інших прав, так і основним елементом демократії» [1, с. 32]. Разом із тим, слід зауважити, що таке право не може бути абсолютним та необмеженим. Умовами правомірності обмеження реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань є: законність, легітимна мета та необхідність у демократичному суспільстві.

Згідно зі ч. 3 ст. 34 Конституції України здійснення прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Особливого значення обмеження права на свободу вираження політичних поглядів та переконань набуває в контексті широкомасштабного вторгнення військ РФ та територію України з метою захисту інтересів національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням. В умовах тотальної політичної дезінформаційної війни з боку інформаційних спецслужб РФ життєво важливим є дотримання балансу між можливістю вільно виражати свої політичні погляди та отримувати достовірну інформацію про хід війни з одного боку та захистом життя та здоров'я людини, яка може постраждати від реалізації такого права – з іншого.

Інший рівень онтологічних суперечностей політичної свободи відображає антиномія «свобода внутрішня – свобода зовнішня». Політична свобода є різновидом зовнішньої та негативної свободи, яка захищає людину від свавілля (фізичного та морального насилля) з боку інших. Зовнішня свобода надається людині для внутрішнього самовизволення. Вона дається людині для заохочення реалізації своїх прав, оскільки передбачає, що до цього моменту (отримання політичної свободи) індивід вже є внутрішньо самовизначеним.

Зовнішня негативна свобода звільняє людину від насилля та примусу. Внутрішня ж свобода передбачає самовизволення людини, розвиток її внутрішнього світу, усвідомлення себе як індивіда: унікального та неповторного. Вона виступає перепоною на шляху до абсолютизації влади, навіть при тоталітарних режимах, при відсутності зовнішньої свободи, внутрішня дозволяє людині зберегти свою особистість. Внутрішня свобода завжди визначає зовнішню, але наявність останньої не завжди свідчить про сформованість відчуття свободи всередині людини. У цьому і є парадокс даної антиномії: будучи абсолютно невільною людиною ззовні (в'язнем, заручником) людина завжди може залишатися вільною внутрішньо, вільною духом та не змінювати своїх поглядів та переконань.

Свобода вираження політичних поглядів та переконань тісно пов'язана із захистом демократії та повагою до прав інших людей. Законодавче закріплення обмеження права на свободу вираження політичних поглядів та переконань покликане встановити рівновагу між правами осіб, а також між правом особи та інтересами демократичної правової держави та громадянського суспільства. Застосування права на свободу вираження політичних поглядів та переконань не повинно порушувати прав інших людей, а має ґрунтуватись на вислові: «свобода вираження поглядів однієї особи закінчується там, де починається свобода іншої» [5, с. 31]. Регламентация обмежень права на свободу вираження поглядів, в тому числі й політичних, є важливою, оскільки завжди потрібне законодавче визначення меж використання такого права та зловживання ним [2, с. 13].

Гносеологічний рівень антиномій політичної свободи розкриває пізнавальні характеристики останньої, відображає її відповідність об'єктивній реальності та виражає суперечливість «свободи формальної» – «свободи реальної», «свободи істинної – свободи хибної». Антиномія «реальна свобода – формальна свобода» полягає в наступних контртезах: «свобода для вчинення певної дії» – «здатність вчинення певної дії». Відсутність можливостей, у тому числі й у сфері політичної свободи, не завжди потрібно абсолютизувати. Для прикладу, можемо навести ситуацію, коли особа не має можливості скористатися своїм активним виборчим правом, яке є одним із елементів політичної свободи, оскільки перебуває в іншій країні. Формально, дана особа не позбавлена політичної свободи, на перший погляд, вона не може її реалізувати з причин, що залежать безпосередньо від неї. Однак, дискусійним залишається питання про наявність в неї реальної політичної свободи. З однієї сторони, прямої заборони на реалізацію політичної свободи немає, а з іншої – немає й фактичної можливості реалізувати таку свободу. Вирішення даної антиномії за принципом визначення пріоритетної тези видається неможливим. Виходом із даного протиріччя є пошук певного збалансованого положення між антиномією формальної та матеріальної сторони свободи. У такому ключі формальна сторона свободи передбачає наявність забезпечення можливостей людини та свободи її дій, гарантовану відсутність перешкод щодо тієї чи іншої її діяльності; матеріальна ж – наявність у людини умов, ресурсів, що детермінують розвиток її свободи, можливостей [10].

Політична свобода повинна бути не лише декларативно та конституційно гарантованою, але й передбачати нормативний механізм реалізації – сукупність політико-правових інструментів втілення її в суспільне життя. Ці фактори виражають формальний аспект політичної свободи. Для досягнення реальності необхідно, щоб механізм реалізації був діючим, мав матеріальну основу та організаційне забезпечення. Повертаючись до прикладу наведеного вище, зазначимо, що для реалізації політичної свободи, громадянину потрібно надати реальну можливість участі в голосуванні, навіть якщо він перебуває за межами країни. Політична свобода, в даному аспекті, набуде реальності тільки при сприянні органів влади, які відповідальні за проведення волевиявлення.

Свобода вираження політичних поглядів дедалі більше починає про себе заявляти в період виборчих кампаній. Кандидати у своїх програмах дедалі частіше наголошують про право кожного виборця на прозору інформацію. Йдеться про проведення вільних та демократичних виборів за рахунок суспільного прогресу, захист конституційного права кожного громадянина на вільне вираження своїх поглядів та переконань. Свобода поглядів при такій політиці держави – це свобода політичних дискусій, що є найважливішою передумовою прийняття виважених та обґрунтованих політичних рішень щодо будь-яких суспільних проблем. Саме тому, на переконання Е. Тітко, під час виборчого процесу така складова, як свобода вираження політичних поглядів, має перебувати під особливим захистом. В умовах виборчого процесу особливо актуальним стає питання щодо вільного доступу до необхідної інформації, що дає можливість вільно та правильно на власний розсуд кожному користуватись своїм правом на свободу вираження поглядів [9, с. 395].

Аксіологічний рівень політичної свободи виражає її ціннісний зміст в аспекті протиставлення «політична свобода – рівність». Вищезгадана антиномія представлена наступними протилежними тезами: «політична свобода не передбачає рівності членів суспільства» – «політична свобода можлива тільки в

умовах рівності всіх членів суспільства». З одного боку, рівність і свобода знаходяться в протиріччі. Рівність передбачає певні границі для свободи, а свобода, в свою чергу, руйнує рівність. З іншої сторони – не існує жодного суспільства, в якому була б реалізована тільки ідея свободи або виключно ідея рівності. Аналізуючи історію розвитку людської цивілізації, можемо прийти до висновку, що необмеженої свободи не існує, й ніколи не існувало. Свобода однієї людини завжди обмежена свободою інших людей. Умовою розвитку культури є метафізична ідея нерівності. Люди рівні, незалежно від їхнього походження, але нерівні в природних здібностях та можливостях. «Рівній рівності» відтак протиставляється «нерівна рівність», при здійсненні якої люди, що мають нерівні природні здібності, одержать рівні можливості для їх повного виявлення [8, с. 51].

Оскільки, фактична рівність є неможливою в силу людської природи, кожна людина народжується з індивідуальним набором фізичних, інтелектуальних, духовних якостей, які не повинні бути підставою надання більшої або меншої свободи, виходячи з даних критеріїв.

У співвідношенні із політичною свободою рівність виступає в формально-правовому розумінні. Формально-правова рівність передбачає надання кожному однакової можливості реалізації свободи. Але надання рівних можливостей все ж таки має свої межі. Суспільне вирівнювання можливостей може привести до так званої «зрівнялівки», яка мала місце в соціалістичних державах. Якщо розуміти рівність саме в такому розумінні, то свобода, безумовно, опиняється в залежності від авторитарно-тоталітарних режимів. Зведення всіх людей до виключного рівня (майнового, соціального) завжди має наслідком обмеження свободи. Отже, відсутність рівності спричинює обмеження свободи. Свобода та рівність повинні знаходитися в гармонійній взаємодії та рівновазі. В умовах правової держави, соціальна рівність передбачає рівність соціальних шансів та відсутність обмежень для саморозвитку особистості.

Висновки. Таким чином, аналізуючи все вищевикладене, можна зробити такі висновки:

По-перше, антиномії політичної свободи – це суспільно детерміновані та об'єктивовані протиріччя інституту політичної свободи, які в діалектичній єдності виражають її зміст на онтологічному, гносеологічному та аксіологічному рівнях.

По-друге, антиномічність є невід'ємною властивістю політичної свободи, суть якої полягає в єдності протилежностей, їх активній взаємодії та взаємодоповненні. Виокремлення та розв'язання антиномічних бівалентностей свободи – «позитивної та негативної», «внутрішньої та зовнішньої», «свобода для вчинення певної дії» – «здатність вчинення певної дії», формує цілісне уявлення про сам феномен політичної свободи, сприяє його розумінню, пізнанню та реалізації.

По-третє, антиномічність – невід'ємна властивість свободи вираження політичних поглядів та переконань, яка не просто констатує наявність різних аспектів та сторін політичної свободи, а відображає об'єктивні протиріччя, що існують в суспільному бутті на певному етапі історичного розвитку. Діалектичний аналіз антиномій свободи вираження політичних поглядів та переконань показав неможливість їх вирішення за принципом пріоритетного розвитку однієї із сторін протиріччя (абсолютизації чи обмеження права на свободу вираження політичних поглядів та переконань, конституційному декларуванні чи нормативному закріпленні політико-правових інструментів втілення в суспільне життя). Їх суть полягає не у штучній єдності протилежностей, а в діалектичному поєднанні, визнанні об'єктивності їх існування, активній взаємодії та взаємодоповненні на основі раціонального балансу та компромісу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барнич К. І. Реалізація права на свободу вираження: досвід окремих європейських країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). Т. 2. С. 31–34.
2. Гришук О. В. До проблеми обмеження права на свободу вираження поглядів. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. С. 7–13.
3. Гураленко Н. А. Антиномічні концепти як джерело пізнання права. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 3–6.
4. Дудченко В. Метод розв'язання антиномій у праві. *Юридический вестник*. 2008. № 4. С. 4–9.
5. Нагнічук О. І. Обмеження реалізації права на свободу вираження поглядів та умови їх застосування відповідно до ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *НаУКМА : Серія Юридичні науки*. 2014. Т. 155. С. 31–35.
6. Новий глумачний словник української мови у трьох томах. К. : Аконт, 2005. Т. 1. 2005. 910 с.
7. Погребняк С. П. Негативна і позитивна свобода в умовах демократичної соціальної правової держави. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2008. Т.21 (60). № 2. С. 74–81.
8. Скакун О. Ф. Питання держави і права в філософії Г. С. Сковороди. *Право України*. 1995. № 2. С. 49–51.
9. Тітко Е. Стандарти та розуміння права на свободу вираження політичних поглядів на теренах України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 393–397.
10. Циппеліус Р. Філософія права : підручник / пер. з нім. К. : Тандем, 2000. 300 с.
11. Шкода В.В. Вступ до правової філософії. Харків: Фоліо, 1997. 223 с.

REFERENCES:

1. Barnych, K. I. (2018). Realizatsiia prava na svobodu vyrazhennia: dosvid okremykh yevropeyskykh krain. [Implementation of the right to freedom of expression: the experience of individual European countries]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 2 (23). T. 2. 31–34. [in Ukrainian].
2. Hryshchuk, O. V. (2003). Do problemy obmezhenia prava na svobodu vyrazhennia pohliadiv. [To the problem of limiting the right to freedom of expression]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*. № 2. 7–13. [in Ukrainian].
3. Huralenko, N. A. (2014). Antynomichni kontsepty yak dzherelo piznannia prava. [Antinomic concepts as a source of knowledge of law]. *Pravo i suspilstvo*. № 1-2. 3–6. [in Ukrainian].
4. Dudchenko, V. (2008). Metod rozviazannia antynomii u pravi. [The method of solving antinomies in law]. *Yurydycheskyi vestnyk*. 2008. № 4. 4–9. [in Ukrainian].
5. Nahnichuk, O. I. (2014). Obmezhenia realizatsii prava na svobodu vyrazhennia pohliadiv ta umovy yikh zastosuvannia vidpovidno do ch. 2 st. 10 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod. [Restrictions on the exercise of the right to freedom of expression and the conditions for their application in accordance with Part 2 of Art. 10 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *NaUKMA : Serii Yurydychni nauky*. T. 155. 31–35. [in Ukrainian].
6. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy u trokh tomakh. (2005). [A new explanatory dictionary of the Ukrainian language in three volumes]. T. 1. 910. [in Ukrainian].
7. Pohrebniak, S. P. (2008). Nehatyvna i pozytyvna svoboda v umovakh demokratychnoi sotsialnoi pravovoi derzhavy. [Negative and positive freedom in the conditions of a democratic social legal state]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Serii «Iurydychni nauky»*. T.21 (60). № 2. 74–81. [in Ukrainian].
8. Skakun, O. F. (1995). Pytannia derzhavy i prava v filosofii H. S. Skovorody. [Issues of state and law in the philosophy of H.S. Skovoroda]. *Pravo Ukrainy*. № 2. 49–51. [in Ukrainian].
9. Titko, E. (2011). Standarty ta rozuminnia prava na svobodu vyrazhennia politychnykh pohliadiv na terenakh Ukrainy. [Standards and understanding of the right to freedom of expression of political views on the territory of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4. 393–397. [in Ukrainian].
10. Tsyppeilius, R. (2000). Filosofii prava. [Philosophy of law]. (Ie. M. Prychepii Trans.). 300. [in Ukrainian].
11. Shkoda, V.V. (1997). Vstup do pravovoi filosofii. [Introduction to legal philosophy]. 223. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.05.2024

УДК 342.95

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-291-297

Силенко Людмила Михайлівна,
директор ТОВ «Юридична фірма «Право та справедливість»
Lm87@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-4753-7074

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОХОВАННЯ ЗАГИБЛИХ УНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

У даній статті правове регулювання поховання загиблих унаслідок воєнних дій в Україні.

Визначено, що правове регулювання поховання загиблих унаслідок воєнних дій в Україні – це комплекс законодавчих актів, нормативно-правових документів та процедур, які встановлюють порядок та умови поховання осіб, які загинули під час військових конфліктів, забезпечуючи гідне і належне вшанування їх пам'яті.

Особливості правового регулювання поховання загиблих унаслідок воєнних дій в Україні включають: 1) вимагає точної ідентифікації загиблих військовослужбовців, забезпечення належного документування обставин смерті та офіційного визнання факту загибелі для правових наслідків, включаючи спадкові питання та виплати родинам; передбачає організацію поховань з державними та військовими почесностями, забезпечення участі військових підрозділів та виконання спеціальних ритуалів на честь загиблих військовослужбовців; встановлюються особливі вимоги до місць поховання загиблих у воєнних діях, таких як окремі сектори на кладовищах або спеціальні військові меморіали, де поховання ведеться з дотриманням усіх протоколів; передбачає створення умов для довготривалого догляду за могилами, включаючи охорону, утримання та доступність для відвідувань родинами і громадськістю; встановлення правових норм щодо забезпечення підтримки родинам загиблих, включаючи психологічну, соціальну підтримку та компенсації.

Удосконалення правового регулювання поховання загиблих унаслідок воєнних дій в Україні може бути досягнуто шляхом розробки та прийняття спеціалізованого законодавчого акта, який би враховував усі аспекти